

KAITSTUD DOKTORITÖÖD

• 14. detsembril 2018 kaitses Kaidi Rätsep Tartu Ülikoolis doktoritöö „Colour terms in Turkish, Estonian and Russian: How many basic blue terms are there?” („Türgi, eesti ja vene keele värvisõnavara: Millised on põhivärvinimed?”). Juhendajad olid professor Urmas Sutrop (TÜ) ja dotsent Mari Uusküla (TLÜ), oponent Anetta Kopecka

(Lyoni ülikool). Brent Berlin ja Paul Kay loodud põhivärvinimeteeooria sai alguse ideest, et teatud värvinimed on universaalsed. Nad eeldasid, et igas keeles on olemas piiratud arv sõnu värvi tähistamiseks. Neid universaalseid värvinimesid nimetasid nad põhivärvinimedeks. Kas keeles võib olla vaid üks sinine? Eelnevad uurimused kinnitavad, et

sinine võib jaguneda kaheks: vene keeles on omaette kategooriad kahele sinise kategooriale, *sinij* 'sinine' ja *goluboj* 'helesinine'. Järelikult on ka teisi võimalusi peale üheainsa sinise kategooria. Sinise jagunemine toetab keelelise relatiivsuse teooriat. Kas eesti ja türgi keeles on samuti kaks sinise kategooriat? Vastuse saamiseks küsitleti türgi, eesti ja eestivene keelejuhte. Sorteerimis- ja nimeandmiskatses kasutati spetsiaalselt sinise värviruumi uurimise tarbeks valitud stiimuleid. (<http://dspace.ut.ee/handle/10062/62629>, 27. II 2019)

- 19. detsembril kaitses Eva Velsker Tartu Ülikoolis doktoritöö „Ajaväljendid eesti murretes”. Juhendajad olid Tartu Ülikooli professorid Karl Pajusalu ja Helle Metslang, oponent prof Riho Grünthal (Helsingi ülikool). Doktoritöös käsitleti ajaväljendeid ja nende varieerumist eesti murretes. Töö põhineb Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituudis arendataval eesti murrete korpusel ja hõlmab sellisena kõiki murdeid. Kui kirjakeeles väljendatakse toimumisaega enamasti kohakäänete abil (*hommikul, õhtul, pühapäeval*), siis murretes on varieeruvus palju suurem, kasutatakse näiteks ka omastavat või osastavat käänat (*päeva, hummogu*). Väitekirja eesmärk oli selgitada ajamääruste varieerumise kaudu ilmnevaid muutusprotsesse, adverbistumise või kaassõnastumise etappe. Ühe grammatiseerumis- ja leksikaliseerumisprotsessi mõjurina on nimetatud sagedust ja see tuleb ilmseks ka ajasõnades: hulk ajasõnu (*päev, öö, suvi, talv* jms) on murdekorpuses kõige sagedasemate hulgas ja teatud käändevormid (nt alalütlev või omastav) kalduvad kuhjuma, mis viitab sõnavormi kinnitumisele. Sagedasti kasutatud vormid võivad olla keelde kinnistunud uue terviküksusena, sõna käändevormist võib olla kujunenud adverb (nt *öösi*) või kaassõna. Sõnavormide ebamäärasele kuuluvusele viitab seegi, et korpuse märgendajatel on olnud mõnikord raske otsustada, kas tegu on käänd-, määr- või kaassõnaga.

Töös uuriti ka, millised piirkondlikud erinevused ajaväljendite kasutamisel ilmnevad. Murretes kasutatakse l-lõpuliselt vorme tunduvalt vähem kui kirja-keeles, seejuures kasvab kohakäänedliste vormide kasutus lääne poolt ida poole liikudes. Ka teistes uuemates uurimustes on leitud, et lauseehituslikul tasandil on ida- ja läänepoolsete murrete erinevused suuremad kui põhja- ja lõunaeesi murretes, mille erinevus on suurem sõnavaratasandil. Teatud määral mõjutab vormi kinnistumist ka see, kas viidatakse konkreetsele ajahetkele või ajale üldisemalt. Ühtlasi pakub uurimus võimalust kõrvutada muutusi keele erinevates registrites. (<http://dspace.ut.ee/handle/10062/62593>, 27. II 2019)

- 19. detsembril kaitses Kirsi Laanesoo doktoritööd „Polüfunktsionaalsed küsilauseid eesti argivestluses”. Juhendajad Andriela Rääbis (TÜ), professor Helle Metslang (TÜ) ja Tiit Hennoste (TÜ), oponent Anna Vatänen (Oulu ülikool). Tavapäraselt seostatakse küsilauseid küsimuste küsimisega, kuid selle doktoritöö teemaks olid küsilauseid, millega tehakse vestluses midagi muud, kui küsitakse puuduvat infot. Kui vestluses kuuleme küsimusi „Kas me ei ela demokraatlikus vabariigis?” või „Mida sa lödistad?”, siis keegi ei oota nendele tavapäraselt vastust. Töös uuriti, mis suhtluseesmärkidel selliseid küsilauseid igapäevavestlustes kasutatakse ja kas uuritud küsilauseid erinevad „päris” küsimustest. Selgus, et need küsilauseid on polüfunktsionaalsed ehk samaaegselt toimub mitu suhtlustegevust. Peamised suhtlustegevused, mida uuritud küsilauseetega sooritatakse, on seisukohavõtted, hinnangud, õigustamised, vaidlustused, kaeblemised, süüdistused, etteheited, küsimused, keelud, käsud ja nõuanded. Käsitletud küsilauseid kasutatakse tihti vaidlusolukordades, kus väljendatakse negatiivset suhtumist kaasvestleja arvamusse või tegevusse. Varasemalt on selliseid küsilauseid kirjeldatud kui retoorilisi küsimusi, mis ei oota vastust, kuna vastus on küsilausega

juba ette antud. Doktoritöös näidati, et argivestlustes neile siiski teatud moel reageeritakse. (<https://dspace.ut.ee/handle/10062/62654>, 27. II 2019)

- 30. jaanuaril 2019 kaitses Tallinna Ülikooli humanitaarteaduste instituudi doktorant Halliki Põlde doktoritöö „Andekusfenomeni konstrueerimine avalikus kommunikatsioonis”. Doktoritöö juhendaja oli Tallinna Ülikooli professor Krista Kerge, oponendid Tartu Ülikooli emeriitdotsent vanemteadur Reet Kasik ning Tartu Ülikooli dotsent Helin Puksand. Doktoritöö arvustust vt lk 230–233.

- 6. veebruaril kaitses Riina Reinsalu Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituudis doktoritöö „Juhendavad haldustekstid žanriteoreetilises raamistikus”. Juhendaja oli TÜ emeriitdotsent Reet Kasik, oponent professor Pirkko Nuolijärvi (Kodumaa keelte keskus, Soome). Väitekirja eesmärk oli välja selgitada kirjutajate tekstistrateegilised valikud, mida nad teevad eri žanre esindavates haldustekstides, et täita seatud suhtluseesmärgid. Uurimistulemustest ilmnis, et töövõtu- ja käsunduslepingud ning korraldused, otsused ja käskkirjad koosnevad kindla struktuuriskeemi alusel järjestatud sisuelementidest ja välja-

kujunenud sõnastus- ja lausestusviisidest, mille kaudu viiakse ellu üldtuntud eesmärgid. Seevastu avaldused, teabenõuded ja kaebused, mille eraisikud esitavad ametiasutusele, varieeruvad oma struktuurilt ja keelekasutuselt tugevasti, võimaldades peale standardsete eesmärkide täita ka varjatud eesmärgid, nt kritiseerida ametiasutuse tegevust. Niisamuti erinevad vaatlusalused tekstid selle poolest, mil viisil antakse neis tegevusjuhiseid. Kui lepingutele on omased modaalverbid ja mittemodaalsed väitlused ning korraldustele, otsustele ja käskkirjadele *da*-tegevusnime vormid, mis esindavad käskimisstrateegiat, siis avalduste ja teabenõuete vahendusel pöörduakse ametiasutuse poole peamiselt palve ja soovi vormis. Eripärasena paistavad teiste tekstide hulgas silma kaebused, kus rakendatakse peamiselt küsimisstrateegiat, mis on tihti iroonilis-emotsionaalse alatooniga. Haldustekstide struktuuri- ja keeleanalüüsi tulemused võimaldavad anda nende tekstide koostajatele praktilisi soovitusi, kuidas tagada tekstide vastavus selge keele põhimõtetele ning õige- ja heakeelsustavadele. (<http://dspace.ut.ee/handle/10062/62838>, 26. II 2019)